

ISTORIOGRAFIE

PATRIARHIA MOSCOVEI ÎN CADRUL U.R.S.S.

MARIUS-ILIE ȘTEFĂNESCU

Master anul I

Revoluția socialistă din octombrie a condus la emiterea decretului privind libertatea de conștiință, creat de autoritățile sovietice în ianuarie 1918. Acest decret garantează oricărei organizații religioase, inclusiv Bisericii Ortodoxe, dreptul și posibilitatea de a exista și de a-și desfășura activitatea, atâta timp cât acestea nu încalcă ordinea publică și drepturile altor cetățeni. Importanța acestui decret a fost uriașă pentru revitalizarea vieții interne a Bisericii.¹ Sub conducerea țarului Biserica era dependentă de stat. În anul 1700 trecând la cele veșnice întâistătătorul Bisericii Ortodoxe Ruse, Petru I interzice alegerea unui nou patriarh și numește pe mitropolitul Ștefan Iavorschi al Reazanului, suplinitor al scaunului patriarhal. Timp de două decenii, scaunul patriarhal rămâne vacant, dar în 1721 autoritatea supremă a Bisericii este înlocuită de Sfântul Sinod Conducător, astfel încât țarul devine conducătorul Bisericii².

După drepturile pe care le avea Sfântul Sinod este egal cu Senatul însă totodată subordonat Țarului. Respectându-se o serie de regulamente, Sfântul Sinod acționează și acordă dispoziții prin autoritatea laică, iar Statul cârmuiește Biserica prin intermediul acestui Sinod³. Autoritatea de stat pentru a ține sub observație activitatea Sfântului Sinod, își numește un funcționar al său numit fiind „ober-procuror”⁴. Din 1589, când Biserica rusă este ridicată la rang de patriarhie și până la Petru I, Biserica Ortodoxă Rusă a avut în frunte un Patriarh. Înlocuirea acestuia cu o conducere sinodală, devine izvorul tuturor relelor în Biserică. În relațiile dintre monarhie și Biserică apare un spirit nou, necunoscut țarilor și principilor ruși din trecut. Acest spirit căuta să modifice structurile bisericești după modelul protestant, ceea ce schimba relația dintre păstor și

¹ P. Statov, *Biserica Ortodoxă Rusă în cadrul U.R.S.S.*, revista Ortodoxia, nr. 1/1950, p. 56.

² *Ibidem*, p. 57.

³ *Ibidem*, p. 58.

⁴ Oberprocuror sau ober-procuror = Înaltul procuror al Sfântului Sinod era un funcționar laic cu rang de ministru, numit de Țar pentru a controla în numele său Biserica Rusă. Postul a fost creat de țarul Petru I în 1720 și va fi eliminat abia în 1917;

turmă. Din cauza acestei schimbări, legătura dintre popor și cler slăbea tot mai mult, fenomen la care a contribuit și renunțarea la principiul electiv în viața Bisericii.

În acest context, numeroși membri ai clerului rus au realizat că este imperativ să se reformeze instituția bisericească. Biserica Ortodoxă Rusă nu este pur și simplu o relicvă a trecutului cultural. În interiorul ei se conturase o "situație revoluționară". Începând din 1905, majoritatea clerului și-a manifestat nemulțumirea față de politica Sfântului Sinod. Perioada primei revoluții ruse a oferit clerului speranța unei reînnoiri a Ortodoxiei. Pentru ca acest lucru să se materializeze, Biserica trebuia să aibă autonomia de a decide asupra problemelor sale interne: să convoace un sinod al întregii Biserici din Rusia și să reformeze structura de conducere bisericească⁵. Cei mai mulți dintre clericii de rang înalt erau nemulțumiți de actualul sistem. În martie 1905, în ciuda opoziției înaltului procuror, membrii sinodului au afirmat în unanimitate că doresc implementarea reformelor, subliniind că aceasta necesită în mod inevitabil convocarea unui sinod local. În vara aceluiași an, episcopii eparhiali au primit chestionare despre reforma bisericească. Cu doar două excepții, episcopii au declarat că forma actuală de conducere a Bisericii trebuia schimbată radical și că erau necesare reforme urgente⁶.

Sub presiunea clerului ortodox și la solicitarea sinodului, țarul Nicolae al II-lea a consimțit pe 14 ianuarie 1906 la crearea unei comisii presinodale care să stabilească problemele ce urmau să fie incluse pe ordinea de zi a sinodului. Până la data de 15 decembrie 1906, comisia s-a întrunit, iar țarul Nicolae al II-lea a primit rapoarte și un rezumat al lucrărilor. Comisia a desfășurat o muncă considerabilă și constructivă, pregătind subiectele ce urmau să fie discutate la sinod, inclusiv reorganizarea completă a Bisericii conform principiului sinodal (sobornost). Speranțele au fost spulberate de rezoluția țarului din 25 aprilie 1907: „Să nu se convoace deocamdată sinodul”⁷.

Spiritul birocratic și formalist pătrundea tot mai adânc în structura Bisericii, transformând treptat clerul într-o clasă de funcționari. Drept urmare, clerul, în special cel de rang înalt, s-a îndepărtat complet de credincioși, iar vechea armonie dintre membrii bisericii a dispărut. Timp de două secole, Biserica Ortodoxă Rusă s-a aflat în această situație. Restaurarea patriarhatului după această perioadă nu a schimbat atitudinea autorității laice față de autoritatea bisericească. La fel ca mitropolitul anterior, patriarhul era complet dependent de autoritatea laică, care dispunea de el în toate aspectele, fără

⁵ C. Chaillot, *Biserica Ortodoxă din Europa de Est în secolul XX*, trad. Liliana Donose Samuelsson, Ed. Humanitas, București, 2011, pp. 383-384.

⁶ J.W. Cunningham, *A vanquished hope. the movement for church renewal in Russia 1905-1906*, St. Vladimirs Seminary, Crestwood (New York), 1986, pp. 83-84.

⁷ G. Florovski, *Puti Russkogo Bogoslaviia*, Vilnius, 1991, p. 120.

reținere, dacă nu era pe placul său⁸. Astfel, deși restaurarea patriarhatului din 1917 a fost văzută atunci de Biserică ca un act de liberalizare, eliberarea efectivă a Bisericii de sub controlul statului s-a realizat abia sub autoritatea sovietică. Odată cu victoria Revoluției din Octombrie sau a Revoluției bolșevice, s-a încheiat existența bisericii de stat în Rusia și s-au instituit libertatea de conștiință și libertatea de cult. Chiar și în perioada celei mai dure reacțiuni dinaintea revoluției, partidul bolșevic a luptat ferm pentru instaurarea libertăților democratice în țară, care includeau și libertatea de conștiință și credință⁹.

Acest principiu al partidului comunist bolșevic este reflectat în decretul PRIVIND SEPARAREA Bisericii de Stat și a școlii de Biserică, semnat de Lenin la 23 ianuarie 1918. Un al doilea act legislativ care garantează libertatea de conștiință a cetățenilor sovietici este Constituția Stalinistă, adoptată în 1936 într-o sesiune extraordinară a Sovietului Deputaților Muncitorimii. În baza acestor acte istorice, toți cetățenii Uniunii Sovietice au dobândit dreptul de a mărturisii sau nu o religie și de a se bucura de toate drepturile cetățenești, indiferent de convingerile lor religioase. Decretul sovietic privind libertatea de conștiință și de credință a înlăturat povara care apăsa de ani de zile asupra Bisericii, eliberând-o de controlul extern. Acest lucru a avut un impact enorm asupra vieții interne a Bisericii. Decretul acorda libertate și garanta integritatea acestei libertăți tuturor asociațiilor religioase¹⁰.

Separarea Bisericii de stat efectuată de guvernul sovietic nu a fost întotdeauna pe deplin acceptată de unii credincioși. Au început să circule zvonuri că autoritățile sovietice persecutau Biserica, iar indivizii ostili răspândeau minciuni că Biserica din Rusia nu avea libertate în viața sa internă. Pentru a-și justifica activitatea antireligioasă, emigranții difuzau peste granițe informații calomnioase, afirmând că Patriarhul nu avea libertate în conducerea sa bisericească și că era rupt de enoriașii săi. Revoluția din Octombrie a afectat și a amenințat interesele private ale celor bogați. Cei nemulțumiți căutau refugiu în cadrul Bisericii Ortodoxe și, alături de elementele reacționare și intervenționiste, purtau o luptă acerbă împotriva noii conduceri sovietice¹¹.

Este adevărat că nu toți membrii Bisericii au înțeles că politica de stat nu este o afacere a Bisericii. Amintirea legăturii strânse dintre puterea țaristă și ortodoxie a rămas prea vie pentru mulți, iar din inerție, au continuat să amestece religia cu politica și afacerile Bisericii cu cele ale statului. Din lipsă de înțelegere a contextului și a diferenței dintre ceea ce aparține împăratului și ceea ce aparține lui Dumnezeu, nu au reușit să perceapă lucrurile în spiritul vremii.

⁸ P. Statov, op.cit. p. 60.

⁹ *Ibidem.* p. 62.

¹⁰ *Ibidem.* p. 63.

¹¹ C. Chaillot, op.cit. cf. pp. 405-410.

Menținându-se fidelă tradițiilor sale istorice în acest moment crucial din istoria sa, fără să comită greșeli în privința credinței și fără să facă vreun compromis în ceea ce privește credința și regulile bisericești, Biserica Ortodoxă solicită loialitate față de autoritatea sovietică și îndeamnă pe toți să lucreze pentru binele comun, condamnând orice tulburare împotriva ordinii de stat.

Activitatea comunităților ortodoxe ar trebui să se concentreze pe consolidarea credinței ortodoxe, nu pe implicarea în politică. Clerul și laicii au responsabilitatea de a menține credința ortodoxă și de a pune în practică principiile Evangheliei în viața de zi cu zi. Profitând de libertatea religioasă declarată în URSS, unii au început să provoace schisme în viața Bisericii. Pe de o parte, cei care refuzau să renunțe la regimul țarist nu mai puteau rămâne în cadrul Bisericii, care era dispusă să-și continue activitatea și fără țar și nu mai avea nicio opoziție față de puterea sovietică. Astfel au apărut schismele în rândul emigranților. În același timp, și probabil sub influența acestora, s-au desprins și câteva grupuri centrifuge din interiorul Rusiei: ioaniții, iosefinii, victorinii, danilenii și opoziționiștii, care refuzau să se roage pentru conducerea sovietică. Pe de altă parte, au existat și cei care căutau să se autoînscăuneze și să semene discordie pentru a-și aranja interesele personale și profesionale după bunul plac. Aceștia erau înnoitorii care doreau să modernizeze Biserica, denumind-o „Biserica Vie”. În Biserica Ortodoxă Rusă s-a creat un haos de neimaginat, asemănător cu situația Bisericii Ecumenice în timpul frământărilor ariene, așa cum le descrie Sfântul Vasile cel Mare.¹²

În mijlocul acestui haos, mitropolitul Serghie a păstorit timp de mulți ani. Conștient de responsabilitatea sa față de Biserică, marele ierarh nu a abandonat conducerea. Furtuna de foc dezlănțuită în această perioadă crucială, în contextul căreia s-a desfășurat marea slujire a Bisericii Ruse, nu l-a intimidat. El a înțeles profund poporul său. Ocupându-se de organizarea Bisericii, a urmat cu strictețe direcția bisericească. Această direcție, trasată cu răbdare și înțelepciune, trebuia să aducă în conștiința credincioșilor distincția dintre religie și politică. El cerea un singur lucru: ca, în toate circumstanțele, credincioșii să trăiască ca adevărați creștini și să își îndeplinească cu loialitate datoriile de cetățeni. Fervent apărător al dogmelor ortodoxe, el a apărut ferm canoanele bisericești împotriva atacurilor schismaticilor. Cu toată blândețea sa excepțională, nu a ezitat niciodată să îi caterisească pe membrii clerului vinovați de schisme. Astfel, a reușit să salveze Biserica Rusă și să o îndrume pe calea cea dreaptă și adevărată¹³.

¹² *Ibidem*, cf. pp. 411-416.

¹³ *Ibidem*, cf. p. 417.